

A könyvtár szociokulturális funkciói – életmód, életminőség

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtárak – közösségi kohézió - közösségépítés

Venyigéné Makrányi Margit
venyigene@rfmlib.hu

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Bevezetés

- A köz-, illetve a települési könyvtárak előtt álló feladatok meghatározása előtt szeretném, ha gondolatébresztésül áttekintenénk a XX. végére, illetve a XXI. század elejére jellemző legfontosabb kulturális magatartás mintákat, életmód típusokat. Ehhez elsősorban *Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei: kultúra, életmód, társadalom* című, 2006-ban megjelent könyvét vettem segítségül, de .
- Ezt követően az IFLA közkönyvtári irányelveire támaszkodva és a Calimera útmutatóban megfogalmazottak felhasználásával igyekszem segítséget nyújtani a települési, elsősorban a kistelepülési könyvtárak előtt álló feladatok, a változó szerepek, kiemelten a szociokulturális funkciók meghatározásához.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A társadalom átalakulása

- A jelen: a harmadik nagy társadalmi átalakulás.
- Arnold Gehlen koncepciója: a technika fejlődése meghatározott rendet követ, az egymást követő szakaszok az emberi test különböző részeinek munkavégző képességét helyettesítik és növelik meg.
- A sorrend is meghatározott: az egyszerűtől a bonyolult felé, a kéztől az agy felé halad.
- Egyre bonyolultabb, ugyanakkor a legszélesebb társadalmi réteg számára elérhető eszközök jelennek meg, támogatva a mindennapi életvitelt.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Következmények

- a fizikai munka szerepe drasztikusan csökken,
- a gazdasági szerkezet gyökeresen átalakul,
- a pénz mindenek fölé helyezése zajlik,
- a termékek száma és félesége megsokszorozódik,
- a globalizáció minden területen megjelenik,
- az emberiség létszáma folyamatosan növekszik,
- az információk (plusz a tudás, a művészeti alkotások) elérhetősége egyszerűbbé válik,
- az információk megszerzéséhez szükséges források köre bővül,
- a világháló víziója realitássá erősödik,
- az emberi kapcsolatok új formái (hálózatosodás) alakulnak ki és ezek megerősödése várható stb.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Társadalom – kultúra - életmód

- A kor legáltalánosabb hívószavai: az információ, a tudás társadalma, amelyben a gazdasági és társadalmi tőkéhez képest mind nagyobb szerepet kap a kulturális tőke.
- A közösségek bonyolult, többdimenziós szervezetekké válnak.
- A társadalom egyes rétegeinek kialakul a maga sajátos kultúrája: más a „küszöbön élőknek, a felül levőknek, a beolvadtaknak és a peremen levőknek” (vagy általánosabban fogalmazva a hátrányos helyzetűeknek).
- Az életmód elválaszthatatlan a kultúrától.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Életmód

- Az ember életének „milyenségét”, „módját” az határozza meg, hogy tevékenysége során milyen tárgyakat használ, milyen környezetben él, milyen értékeket fogad el és szolgál, milyen kapcsolatot alakít ki és tart a többi emberrel, milyen szimbolikus jelekkel, jelrendszerekkel, hogyan fejezi ki magát. Ezek (a tárgyak, a környezet, a kapcsolatok, az értékek, a szimbolikus kifejezés) együtt adják az egyének és az egyes társadalmi csoportok sajátos kultúráját.
- Losonczi Ágnes 1977-ben így fogalmazott: ***az életmódban „a társadalmi adottságok és az emberi képességek feszültsége realizálódik”.***
- Az életmód elemei: a) a tevékenységek, b) az általuk létrejött kapcsolatok, c) ezek eredményeként keletkezett és ezek által meghatározottan kielégített szükségletek, d) az értékek, normák, attitűdök, e) a tevékenységekhez használt eszközök.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Vagyis a szélesebben értelmezett kultúra elemeihez tartozik

- Nemcsak az, hogy járunk-e színházba, könyvtárba, hangversenyre, vagy mennyi könyvet olvasunk havonta, s jár-e a családnak napilap, folyóirat, de az is,
- hogyan élünk, milyen az életmódunk,
- hogyan viselkedünk, reagálunk a bennünket ért impulzusokra, milyen viselkedésmód jellemző ránk,
- milyen szokásaink vannak,
- vannak-e barátaink, közelebbi kapcsolataink,
- milyen elsődleges és másodlagos közösséghez tartozunk,
- hogyan viszonyulunk az erőszakhoz, a másmilyen emberekhez,
- van-e olyan azonosságtudatunk,
- identitásunk, amely meghatározza cselekedetünket, amelyért áldozatot is tudunk hozni.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A kulturális magatartás fajtái Vitányi Iván értelmezésében

- kultúra mint mocsár (a kultúra egyes elemei nem állnak össze egészé, így inkább a kultúra hiányáról beszélhetünk),
- tradicionális kultúra (többféle elemből építkező, nem teljesen homogén)
- mindennapok élő kultúrája (szokások, normák, viselkedésminták),
- „magaskultúra„ (az emberiség meghatározó kulturális öröksége),
- aktív közép-kultúra s ennek fajtái (mindenevő, populáris, szubkultúrák stb.),
- hagyományos szórakoztató kultúra,
- új médiumokhoz kapcsolódó „újmodern” szórakoztató kultúra (az egész életet áthatja).

Ma ezek együttélése jellemző, de az egyes elemek különböző szerkezeteket alkot.

„... **olyan a sorsunk, amilyen a kultúránk.**”

E kérdéssel foglalkozni kell, mert a kultúra állapota, szerkezete, belső arányai társadalmi, gazdasági, politikai előrehaladásunk meghatározó elemei.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Az életmód, életforma fajtái (modellek, típusok Vitányi nyomán)

1. A passzívak, a reménytelenek csoportja.
2. Tradicionális életforma (szigorúan értékőrzők).
3. Passzív, mindennapias életforma (szegénység, tisztos alsó középosztály, kevés szabadidő).
4. Autonóm emberek, autentikus, alkotó habitussal (élnek a kultúra vívmányaival, sikerorientáltak).
5. Stabilak, aktívak, felhalmozásra törekvők (a jóléti társadalmak klasszikus középosztálya).
6. Rekreációt, pihenést keresők, egydimenziós gondolkodásúak (kulturális igényük a szórakozás, a felejtés).
7. A McWorld-magatartás (a 20. század utolsó szakaszának szülötte, a kultúraipar minden termékét fogyasztja).

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Szociokulturális életmódtípusok (státuscsoport) az időmérleg tükrében

1. **passzív:** 33%
 - sivár 22%
 - kocsmázós (kocsma, barkácsolás, kötögetés, templom) 11%
 2. **rekreatív, megkapaszkodó:** 33%
 - eljáró, vidéki 15% (eljáró szórakozó)
 - olvasós 18% (otthon szórakozó)
 3. **felhalmozó:** 16%
 - fiatalos (művelődési ház, mozi, koncertlátogató)
 4. **autonóm - kultúraorientált:** 18%
- (Vitányi Iván és Hunyadi Zsuzsa kutatása alapján)

A szociokulturális struktúra jellemzői

- A problémát a közép- és az alsó rétegek egymás közötti arányában és színvonalában kell keresnünk.
- Nálunk a passzívak aránya nagyobb, a két középső réteg aránya kisebb, mint akár az Amerikai Egyesült Államokban, vagy Franciaországban.
- E két országban szélesebb a középső réteg, mely nagyobb mértékben rendelkezik kialakult polgári életvitellel és szemlélettel. Életkörülményeik rendezettek, munkakultúrájuk magas.
- Ez volt a szabadidő, az életmód-életforma, a társadalom szociokulturális struktúrájának képe az évezred végén Magyarországon.

(Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei. Magyarország az ezredfordulón 2006 című munkája alapján)

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Milyen feladatok következnek ebből?

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtár szerepe és célja

Szerepe:

„Hozzáférést biztosít a tudáshoz, információhoz és művészeti alkotásokhoz egy sor forrás és szolgáltatás révén, s egyaránt rendelkezésre áll a közösség minden tagjának, tekintet nélkül fajra, származásra, nemzetiségre, korra, nemre, vallásra, nyelvre, fogyatékosagra, gazdasági helyzetre, munkaviszonyra és képzettségre.”

(Az IFLA és az UNESCO fejlesztési irányelvei 2005.)

Célja: ...változatos hordozókon megjelenő forrásokkal és szolgáltatásokkal kielégíti az egyének és csoportok tanulmányi, információs és önmegvalósításukkal kapcsolatos igényeit, beleértve a szórakozást és a kikapcsolódást.

Vagyis, nem lehet standardizált gyűjteményekben és szolgáltatásokban gondolkodnunk. Alapkövetelmény az általunk szolgált közösség szociális és kulturális, valamint ebből adódóan gazdasági hátterének ismerete.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A szociokulturális háttér meghatározói

- Iskolázottság (iskolai végzettség hiánya, írástudatlanság, e-írástudatlanság),
- Egzisztenciális biztonság (foglalkoztatottság, elhúzódo munkanélküliség, állandó munkahely hiánya, vagy alacsony szintű, rosszul fizetett munka),
- Család stabilitása (felbomlott családok, egyedülálló szülők, árvaság, nagycsalád, családon belüli erőszak),
- Családnagyság, eltartottak száma,
- Kisebbségi, etnikai helyzet,
- Lakóhely elhelyezkedése, (ezen belül a lakáskörülmények, aprófalvakban, hátrányos helyzetű területeken élés, vagy az otthon hiánya),

(Páskuné Kiss Judit 2010)

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A szociokulturális hátrány elemei

- Anyagi javak hiánya,
- Ingergazdag környezet hiánya,
- Tudás, képesség hiánya,
- Verbális-folyamatos-elemző gondolkodás hatékonyságának hiánya,
- Sikeres tanulás képességének hiánya,
- Tanulás, tudás értékének hiánya,
- Konstruktív megküzdési stratégiák hiánya.

(Gyarmathy Éva: Hátrányban az előny 2011.)

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Hátrányok – a könyvtári szolgáltatások kulcsterületei

- A szociokulturális hátrány elemei egyúttal kijelölik a könyvtári szolgáltatások fejlesztési irányát, meghatározzák a kulcsterületeket.
- Skaliczki Judit a 3K augusztusi számában e hátrányelemekkel összecsengően idéz az IFLA manifesztumából:

- „oly módon fejlesszék és alakítsák a könyvtári rendszerüket, hogy az a legnagyobb hasznot hozza a polgárok és közösségek számára
- tegyék lehetővé az információkhoz való szabad hozzáférést
- Szüntessenek meg minden olyan akadályt, amely a szabad hozzáférést akadályozza
- Ismerjék fel az információs műveltség és az ezt létrehozó alapvető stratégiák fontosságát, járuljanak hozzá az olyan képességekkel rendelkező lakosság kialakulásához, amely előnyt és hasznot hoz a globális információs társadalom számára”

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtár helye

- „... a társadalom legalapvetőbb érdekeinek szférájában.” (Skaliczki Judit 2012)
- A Finn Közkönyvtári Politika 2015 című dokumentum is jól mutatja a közkönyvtárak új szerepét, a szolgáltató közösségben betölthető jelentőségét:
- „mivel a könyvtár tanulási és találkozási hely, lehetőségeivel alapvetően hozzájárul a tanuláshoz, a megfelelő munkavégzéshez és a társadalomba illeszkedéshez.”
- Vagyis az élet legalapvetőbb területein tud pozitív befolyást gyakorolni.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Információ

Az IFLA irányelvek alapján)

- Alapvető jog a hozzáférés,
- A közkönyvtár különös felelőssége a helyi információk gyűjtésében és hozzáférésének biztosításában,
- Az információ tömeges megjelenése,
- A hozzáférés módjának változása,
- A hozzáférés korlátozottsága.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Önmegvalósítás - könyvtár

- Ismeretekhez és művészeti alkotásokhoz való hozzáférés,
- Hozzájárulás a mindennapi túléléshez, a társadalmi-gazdasági fejlődéshez életstratégiák, készségek kialakításával,

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Hogyan pozícionálja a könyvtárakat a CALIMERA irányelvek?

- Elsősorban a helyi művelődés intézményeinek együttműködésére számít.
- A kulturális intézményeknek, így a könyvtáraknak a kulturális azonosságtudat megőrzésében és a társadalmi kohézió elősegítésében kiemelkedő szerepet szán.
- „Az emlékezés és kulturális örökség intézmények (Memory and heritage institutions) közös munkája szükséges ahhoz, hogy új forrásokat hozzanak létre a helytörténetről, kulturális eseményekről, helyi kulturális tartalmakról és közösségi információkról.”

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Kulturális azonosságtudat – kohézió – kulturális fejlődés

- Minden egyes embernek szüksége van azonosságtudatra: arra, hogy tudja honnan jött, hova tartozik, mely közösséghez, mely kultúrához.
- **„Nem maradhat fenn az a kultúra, amely mások kizárására törekszik.”** Gandhi
- A kulturális sokszínűség feltételezi a társadalom befogadó készségét.
- Összetartó közösség csak befogadó társadalomban működik.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtár mint rendszer közösségképző ereje

- Segít kialakítani és támogatja a közösség kulturális identitásának megőrzését.
- Partnerségben dolgozik a helyi és regionális szervezetekkel.
- Kulturális programokat, közösségteremtő alkalmakat szervez.
- Gyűjteményében, szolgáltatásaiban tükröződik a közösség kultúrája, a kulturális sokszínűség.
- A társadalmi érintkezés színtereként pozitív tapasztalatok megéléséhez nyújt segítséget.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A változások előmozdítójaként a könyvtár

- A személyes fejlődés intézménye, mely jótékony hatással van a helyi társadalom fejlődésére is.
- Gazdasági és társadalmi hasznot hajt az egyéneknek és a közösségnek egyaránt.
- Hozzájárul az életmód, az életminőség változásához.
- Segít az ehhez szükséges készségek és képességek megszerzésében, kialakításában.
- A helyi közösség szolgálójaként tisztában kell lennie a társadalmi és gazdasági élet alakulásával, a demográfiai változásokkal, a helyi közösség képzettségi színvonalával, a foglalkoztatottság struktúrájával stb.
- Csak így képes hozzájárulni a szociokulturális hátrányok csökkentéséhez, az életmód, az életminőség változásához, s végső soron csak így képes meghatározó szolgáltató szervezetté válni.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtárak hozzájárulhatnak

- A helyi közösségek megújításához, kezdeményezve a társadalmi kirekesztettséggel fenyegetettek felkarolását,
- Ehhez szoros kapcsolatot kell ápolni a közösséggel, de át kell gondolni a korábbi értékrendeket és gyakorlatot is,
- A helyi értékek összegyűjtéséhez,
- Az emberek önbecsülésének, önbizalmának növeléséhez,
- Az életvitel, az életmód megváltoztatásához szükséges készségek elsajátításához,
- A települési könyvtárak nagyobb hatáskokkal működhetnek a közösség érdekében, mint az országos intézmények, így a felelősségük is nagyobb.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Újfajta elvárások – igazodó szolgáltatások

- Mobil szolgáltatásokat kell biztosítani a félreeső területeken élők számára,
- A helyi közösség kulturális, nyelvi és társadalmi sokszínűségét a könyvtári gyűjtemények és szolgáltatások kell, hogy tükrözzék,
- A szolgáltatásokat a speciális igényű csoportok elvárásait is figyelembe véve kell alakítani,
- Újra kell fogalmazni a könyvtáros szerepét, előtérbe lép a társadalmi érzékenység fogalma és e téren az oktatási feladatok is nagyobb hangsúlyt kapnak,
- A társadalomból kirekesztett csoportok számára is vonzóvá kell tenni a könyvtárakat, támogatva őket a hátrányok leküzdésében,
- A dolgozók összetételének tükröznie kell a helyi közösség összetételét, így a szociális gátak lebontása eredményesebbé válhat.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Információs-kommunikációs technológia újfajta alkalmazása

- Digitális szolgáltatások hozzáférhetőségének bővítése.
- Közösségi tartalmak, a közösség kulturális örökségének számbavétele, feltárása, használatának biztosítása a közösség igényeinek megfelelően, fokozva a közösséghez tartozás érzését.
- Számítógépek, laptopok, digitális kamerák, audiofelszerelések stb. kölcsönzése tartalom létrehozása céljából közösségeknek, de akár egyéneknek is.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A kulturális sokszínűség támogatása

- Oktatási, gazdasági és szociális előnyöket hoz, segíti a társadalmi felzárkózást,
- Jótékony hatással van az élethosszig tartó tanulásra,
- A társadalom befogadó készségére,
- A gazdasági megújulásra,
- Az emberek megismernek más kultúrákat, nő a tolerancia küszöb,
- Az eltérő kulturális háttérrel rendelkezőket arra ösztönzi, hogy használják a szolgáltatásokat, magabiztosságot szerezzenek, új készségeket sajátítsanak el, ezáltal munkához jutnak, javulhatnak állás- és életkilátásaik,
- Szélesebb társadalmi igénybevétel feltételezi a nagyobb anyagi támogatottságot (bár e réteg lobbyereje nagyon csekély),
- Különböző kulturális háttérrel rendelkező felhasználói kör megköveteli a szolgáltatások körének gazdagítását, megújítását, kiköveteli a változtatást,
- Piacot biztosíthat kisebb vállalkozásoknak, speciális érdekeltségeknek,
- Eredményeként akár a kulturális turizmus fellendülése is várható.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A kulturális azonosságtudat és a közösséghez tartozás érzésének erősítése

- A közösségre vonatkozó történelmi adatok ismeretének megosztása,
- Családtörténeti kutatás támogatása,
- Források megosztása,
- Digitalizálás kiterjesztése könyvtáron kívüli anyagokra,
- Kulturális közösségi információk elérésének biztosítása,

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

A könyvtárak fontos szerepet játszanak a közösségi összetartás erősítésében

- Források a gyökerek megismeréséhez, az egymással való érintkezéshez,
- Helyszínek és tevékenységek a különböző háttérű emberek közös tevékenységéhez, játékához,
- A más szervekkel való együttműködés a bűnözés, az antiszociális viselkedés visszaszorítását eredményezheti,
- Hozzáférés az információhoz –cselekvő polgárok,
- Új készségek elsajátítása – egyéni, társadalmi fejlődés,
- Összehozza a hasonló érdeklődésű embereket, virtuális közösségek alakulása, a földrajzi távolságok legyőzése,
- Közösségi archívumok, weboldalak létrehozása.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Mindehhez mire van szükség?

- Szemléletváltásra könyvtárosok és intézmények körében egyaránt,
- Forrásokra,
- A könyvtárhasználati igény egészen fiatal kortól kezdődő kialakítására,
- Megfelelően felkészült, társadalmi érzékenységgel bíró munkatársakra,
- Megfelelő gyűjteményekre,
- Könnyen beszerezhető vagy ingyenes szoftverekre,
- Együttműködésekre más közgyűjteményekkel, társadalmi és civil szervezetekkel, az oktatás különböző területeivel, a szociális ágazat intézményeivel,
- Folyamatos képzésre,
- Módszertani támogatásra,
- Megfelelő kutatói, kutatási háttérre.

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

Köszönöm a figyelmet!

Országos Könyvtárügyi Konferencia, 2012. november 22-23.

